

2. für jmdn/etwas sorgen — brinuti se, starati se o nekome/nečemu;
die Sorge für jmdn/etwas — briga, staranje o nekome/nečemu
→ Helga sorgt für ihren kleinen Bruder. Die Sorge für ihn nimmt ihr viel Zeit Anspruch.

g) Pri ovom pokušaju kontrastivne analize koji ne pretendira na cjelovitost i nepobitnost rezultata došla je do izražaja kompleksnost problematike, što potvrđuje potrebu za studioznim istraživanjem tog područja. Možda bi se onda otkrile zakonitosti koje uvjetuju razlike u sistemu ova dva jezika. Bit će da su one mahom semantičke prirode. Ne može se, čini mi se, ničim drugim objasniti zašto jedanput treba reći: *priključenje za plin, na električni vod, na telefon*, a drugi put: *priključenje Evropskoj zajednici, partiji, svjetskom tržištu*, doli time da je u prvom slučaju iskazano samo uspostavljanje veze s nečim, a u drugom postajanje članom neke zajednice. Čini se da u njemačkom taj momenat nije bitan u ovom slučaju, pa je moguća ili složenica (*Gasanschluß, Telefonanschluß*) ili konstrukt s prepozicijalnim članom (*Anschluß an eine elektrische Leitung, an die Partei, an den Weltmarkt*).

Др Казимир Висковић

ДИДАКТОЛИНГВИСТИЧКО ОДРЕЂИВАЊЕ ГОВОРНИХ ЈЕДИНИЦА*

Одређујући јединицу говора — језички знак — као јединицу говорног језика, ми треба да имамо у виду језичку јединицу као јединицу језичког знаковоног система која се афирмише у говорном језику и њен однос с јединицом дидактичког говора. Говорна јединица се појављује истовремено и као јединица дидактичког говора и као јединица језика. Језички знак појављује се у функцији свакодневног, обичног говора и дидактичког говора. Стога не можемо да говоримо о апсолутној језичкој јединици. »... У ствари, у владајућим до почетка XX в. концепцијама језика, које бисмо могли да прихватимо као гносеолошке, основни принцип је био установљивање апсолутних (подвукао К. В.) јединица језика (реч, реченица) и њима одговарајућих значења у оквиру полисемије, моносемије, синонимије, омонимије и антонимије«. ¹

Педагошка пракса нас је упутила на то да јединицу говора, као активну афирмацију језичке јединице, треба да одређујемо имајући у виду следеће околности: 1. аспект с ког се посматра питање елементарне говорне јединице, 2. језичка средина у којој се одвија настава језика о чијим се говорним јединицама говори, 3. метод наставе и 4. етапа на којој се налази настава.

* К. Visković је 1976. год. у Совјетском Saveзу оранио докторску дисертацију под насловом: »Lingvodidaktičke osnove metodike početne nastave ruskoga jezika u srpskohrvatskoj jezičnoj sredini«. У овом članku изнио је аутор основне теоретске поставке своје дисертације. Објављујемо чланак у жељи да своје читатеље што потпуније информирамо о савременим лексичко-методским гледиштима.

¹ А. Г. Волков. Језик као систем знакова. М., 1966, стр. 58.

говору језик је сажет, нормиран и програмиран. У току наставе тај програмирани језик све више поприма карактер обичног, свакодневног говора, ученици, постепено, све слободније владају језиком.

2. У обичном говору долазе до изражаја сва три аспекта језичког изражавања: саопштавање, обраћање и изражавање. Дидактички говор остаје веома дуго у оквирима саопштавања и обраћања. Способност изражавања сопствених мисли и осећања на страном језику стиче се веома дугим периодом обуке и представља највиши домет у знању страног језика.

3. Свакодневни говор је произвољан и слободан. Говор у разреду на језику који се изучава само је привидно слободан. Он мора да се састоји из одређеног броја језичких средстава чије је коришћење строго подређено извесној поступности у примени.

4. Свакодневни говор није везан ни за какве дидактичке или педагошке циљеве који се стављају пред наставни процес, док је дидактички говор подређен одређеним ближим и даљим циљевима наставе.

5. У свакодневном говору дијалогска и монолошка форма говора преплићу се спонтано и произвољно. У дидактичком говору основна, или почетна говорна форма је дијалог у виду питања и одговора, затим дијалог који се усваја напамет кроз понављање итд. Стога дијалог не може да буде у дидактичком говору потпуно спонтан, природан, као што је то у матерњем језику. Па ипак он не сме да буде ни натегнут и неприродан. Он треба да буде за децу интересантан, да се дотиче њима блиских тема.

6. Свакодневни говор немогуће је потпуно описати, класифицирати итд. Дидактички говор, напротив, мора да буде што тачније описан и мотивисан с тачке гледишта језичке и тематске регуларности и дидактичке оправданости. У том погледу звукозаписни говор представља мост између језика као глобалног система знакова и говора.

7. Екстралингвистички фактори који утичу на лингвистичку регуларност свакодневног и дидактичког говора различити су код ова два вида говора. У свакодневном говору то су обично разне ситуације понекад и необичне у којима се налазе саговорници, затим ниво образовања, психолошко стање у којем се налазе саговорници и т. сл. У дидактичком говору су то обично околности условљене техничким средствима наставе, нивоом знања и способности наставника, предспрема ученика и многи други слични екстралингвистички фактори.

Наведено разграничење свакодневног од дидактичког говора произилази из самих услова под којима се говор усваја. Отуда задатак лингводидактике⁴ да установи норме дидактичког говора узимајући у обзир језичку средину у којој се одвија настава датог језика. (У језичкој средини сродној језику који се усваја, биће те норме друкчије него у супротном случају.) Тај задатак се решава путем научно-истраживачке делатности усмерене на проверавање ефективности лингводидактичких основа методике наставе — језика учбеника и говора наставника, у области фонетике, лексике и граматике.

а) Фонетика. При формирању артикулационе базе код ученика основна јединица дидактичког говора је слог изолован и у току говора,

⁴ Термин Н. М. Шанског, академика АПН СССР.

вантност језичких знакова може, дакле, да буде изражена формулом:
 $Оф + Тф + Кв + Гс + Пг = Др$.⁵

Дидактичка функционалност. То су својства језичких знакова која им у наставном процесу придају функцију стимулације усвајања језика који се изучава, која их чине средством обуке. Под тим се, дакле, подразумевају такође својства која језичке знаке чине јединицама дидактичког говора. То је, пре свега, њихова комуникативна вредност-значај који они имају у току говорне комуникације представника датог језика. Али, својствима који помажу ученицима у учењу не располажу сви комуникативно вредни (важни) језички знаци у подједнакој мери. Тако, на пример, језички знаци које ученици лако памте, усвајају, особито ако су семантички, а не само генетски, сродни одговарајућим језичким знацима матерњег језика, постају убрзо »контекст инструменталности«, наиме, улазе у контекст који помаже да се разумеју и усвоје други језички знаци које ови окружују. Дакле, при одређивању дидактичке функционалности језичких знакова ми треба да имамо у виду семантичку сродност језичких знакова језика који се изучава са језичким знацима матерњег језика ученика. Дидактичку функционалност можемо, дакле, да изразимо у формули: $Оф + Тф + Кв + Сс + Ус = Дф$.

2. Језичка средина. Све ово о чему смо говорили, као што видимо условљено је језичком средином у којој се изводи настава датог језика. Тако, на пример, у настави руског језика у српскохрватској језичкој средини у области фонетике на првом месту по дидактичкој релевантности стоји опозиција ТА-Т'А (тврди сугласник плус отворени самогласник и меки сугласник плус затворени самогласник). У области лексике на том месту стоје речи блиске по изговору, а различите по значењу, тзв. »лажни пријатељи преводиоца« као на пример: **вредный-штетан**, а не **вредан** и т. сл. У области граматике (синтаксе) највећу потешкоћу представља конгруенција и т. сл. У другој језичкој средини, сродној руском језику основни проблеми наставе, у већој мери дидактички релевантни биће можда неки други језички знаци. Степен дидактичке релевантности одређујемо, дакле, у зависности од језичке средине у којој се предаје дати језик.

3. Метод наставе. При одређивању критерија по коме ће се карактерисати јединица дидактичког говора треба да имамо у виду и метод по коме се изводи настава. Ако имамо у виду такав метод наставе у којој ће »говорни језик у школи да буде што је могуће природнији«, ми ћемо јединице говора да »одређујемо по њиховој функцији у току говора«. ⁶ Тврђење да »ни фонема, ни морфема немају везе с било каквом формом мишљења« ⁷ нетачно је. И овде треба да имамо у виду да се у говору преплићу разни аспекти језичког изражаја — обраћање, саопштавање и изражавање. Када

⁵ Условни знаци: **Оф** — општа фреквенција језичког знака према фреквентном речнику датог језика. **Тф** — тематска фреквенција језичког знака — честоћа његова понављања у текстовима датог уџбеника и оквирима датих тема. **Кв** — комуникативна вредност — значај језичког знака за комуникацију. **Гс** — генетичка сродност језичких знакова језика који се изучава и матерњег језика ученика. **Сс** — семантичка сродност језичких знакова. **Пг** — постојаност грешака код ученика у употреби знака. **Ус** — усвојеност датог знака.

⁶ Е. Коток. Одређивање језичких јединица у наставним циљевима. У зборнику »Обучавамо руском говором« М. 1973, стр. 117, 124. (на руском)

⁷ Општа методика наставе страних језика у средњој школи. М., 1967, стр. 124.

ни реченица не може да се сматра говорном јединицом. Јер, нико неће изрећи никакву реченицу, исто тако као ни синтагму, реч или чак гласа од себе одати без икакве везе са неким контекстом, или намером да се нешто искаже. Нико неће рећи без везе с контекстом »мој брат свира на клавиру« и т. сл. Реченице оваквог типа, с тачке гледишта граматике (синтаксе) и формалне логике, одликују се особинама својственим реченици — представљају исказану мисао и имају одређену интонациону конструкцију. Али оваква реченица ван контекста нема никаквог комуникативног смисла исто тако као и синтагма, реч или глас узети издвојено. Према томе, реченица као говорна јединица условљена је у истој мери као било која друга говорна јединица њеном комуникативном функционалношћу. Та условљеност (комуникативна функционалност) не одузима, већ придаје свим језичким знацима од гласа до дијалогског јединства, својство говорних јединица.

4. Етапа наставе. У процесу наставе стданог језика, у дидактичком говору, принуђени смо да говорни ток расчлањавамо на поједине говорне јединице мање од реченице. За почетнике у петом разреду основне школе биће тешко да одједном правилно изговоре реченицу »Сегодня начинается учебный год«. Зато ту реченицу расчлањавамо на синтагме: »Сегодня начинается« и — »учебный год«. Ако нас у датом моменту наставе интересује само нитонација реченице у синтагми, ми реченицу нећемо и даље расчлањавати. Међутим, кад је у питању постављање артикулационе базе код ученика, ми ћемо да усредсредимо пажњу на све мањим и мањим говорним јединицама. Из реченице ћемо да издвојимо реч, из речи слог и глас, чији изговор нас у датом моменту интересује. Затим опет проверавамо изговор датог гласа у говорном току. Такав начин рада односи се на све нивое језичких знакова, особито у првој години обуке. Као што видимо, са структурне тачке гледишта ми изводимо наставу фонетике, лексике и граматике језика који се изучава. С тачке гледишта језичке комуникације ти елементи језика у говору се афирмишу као комуникативне јединице говора. С фонолошке тачке гледишта, та иста средства језичког изражавања афирмишу се као ритмомелодијске јединице говора. Под ритмомелодијским говорним јединицама ми подразумевамо све интонеме од фонеме до интонационе конструкције фразе које имају одређени изражајни мисао. У самом почетку, слушајући страни говор, деца његове елементе — гласове, речи, синтагме, реченице, перципирају као ритмомелодијске (фонолошке) говорне јединице. Захваљујући блиској сродности, у настави руског језика деца прилично брзо почињу да опште на руском језику у оквирима дидактичког говора, тема предвиђених за обраду. При томе ученици не улазе у граматичку структуру реченице, задржавају се на фонолошко-ритмомелодијском аспект перцепције и репродукције језичких знакова језика који изучавају. На сличан начин ми усвајамо матерњи језик у раном детињству. Дакле, дидактичку функцију говорне јединице у почетној фази наставе имају ако се оне појављују као интонеме с одређеним ритмомелодијским својствима која условљавају њихово перципирање код ученика. Њихова структурна функција афирмише се касније када се оне пред ученицима појављују као морфеме и синтаксичке конструкције, на што се обраћа пажња ученика тек у другој и трећој години обуке. И једна и друга функција афирмишу се кроз њихову комуникативну функцију као јединице свакодневног говора примењене у дидактичком говору. За наставника те језичке (говорне) јединице су фонетске, лексичке и граматичке наставне јединице. За ученика те

исте језичке јединице појављују се као јединице перцепције и репродукције помоћу којих они усвајају страни језик. Хоће ли ученици перципирати говорне јединице као интонеме или као морфеме, зависи од метода и фазе наставе.

З а к љ у ч а к

1. Дидактолингвистичко одређење говорне јединице, или одређење говорне јединице у наставним циљевима разликује се од одређења у теоретској лингвистици. У дидактолингвистици одређење говорне јединице даје се кад се она посматра с тачке гледишта улоге коју ова има у говорној комуникацији и када се на говор гледа не само као на предмет, но и као на средство наставе.

2. Иако се језичке јединице афирмишу кроз свакодневни и дидактички говор, појам језичке јединице с тачке гледишта језичке структуре не подудара се с појмом језичке јединице с тачке гледишта језичке (говорне) комуникације, тј. језичка и говорна јединица нису једно исто. Исто тако јединица свакодневног говора није исто што и јединица дидактичког говора. Према томе, појам »језичка јединица« с којим се оперише у теоретској лингвистици није идентичан с појмом »јединица дидактичког говора« с којим се оперише у дидактичкој лингвистици.

3. С тачке гледишта дидактичке лингвистике говорним јединицама сматрамо све језичке знаке од фонеме до реченице и дијалогског јединства, имајући у виду комуникативну функцију коју говорне јединице добијају у свакодневном говору, а јединицама дидактичког говора сматрамо језичке знаке с дидактичким својствима (дидактичка релевантност, дидактичка функционалност и др.) која долазе до изражаја у дидактичком говору.

Такав прилаз ка решењу питања језичке јединице као говорне јединице и такво њезино одређивање послужило нам је као методолошка платформа при избору језичких знакова руског језика за њихово компаративно описивање са одговарајућим знацима српскохрватског језика и дидактичку класификацију која произилази из њега.¹⁰

Dunja Gojković

RITAM KAO ELEMENT UČENJA GOVORA

Danas se jezik proučava pretežno kao govorni jezik. Time je zvuku i pokretu — auditivno-artikulacionim strukturama — pripalo centralno mjesto u procesu usvajanja stranog jezika. Čovjek je neodvojivo povezan jezikom koji govori pa se zato i duhovno i materijalno opire novom, stranom jeziku. Jačina

¹⁰ К. С. Висковић. Лингводидактичке основе методике почетне наставе руског језика у српскохрватској језичкој средини. Докторска дисертација. 1976. (на руском) Москва. Библиотека НИИ ПРЯИШ при АПН СССР.